Ruoŧa gávccát raporta Eurohpáráđđái eurohpalaš njuolggadusa vuollásaš eananoasi dehe minoritehtagiela birra

Dát lea čoahkkáigeassu Ruoŧa gávccát raporttas Eurohpáráđđái eurohpalaš njuolggadusa vuollásaš eananoasi- ja minoritehtagiela birra mii geigejuvvui Eurohpáráđđái vuosttaš beaivvi geassemánus 2021. Sisdoallu govvida ovdáneami áigeguovdilis dárkkistanáigodagas. Dárkileappot dieđuide čujuhuvvot ruoŧagielat ja eŋgelasgielat dievaslaš raportii. Duogášdieđuide čujuhuvvot ovdalaš raporttaide.

Raportta ráhkadus

Vaikko fal gávdnojit erohusat unnitlogugielaid gaska Ruoŧas gávdnojit maid ollu ovttalágánvuođat go guoská eavttuide ja dárbbuide. Unnitlogugielaid riekterámmat siskkildit buot gielaid ja stuorit doaibmabijut mat váldojuvvojit gusket maid dábálaš dilis buot gielaid. Garvin dihte joavdelas gearddu heamiid ovdanbuktojuvvo dakkár oppalaš doaimmat dušše dan suomagielat oasis. Jus ii eará daddjo de dat doaimmat maid gusket eará gielaide.

SUOMAGIELLA

ARTIHKAL 7 – Ulbmil ja prinsihppat

7.1.a - Dovddastit suomagiela olggosbuktima kultuvrralaš riggodahkan

Sihke ruoŧagiela ja našuvnnalaš minoriteahtaid gielladikšun ja ealáskahttin lea Giella ja álbmotmuito Instituhtta (ISOF) ovddasvástádus. Jagiid 2018-2019 guorahalai Isof girjerádjosiid ja dearvvašvuođaguovddážiid olles riikkas iskkan dihte makkár gielat ovddastuvvojit almmolašvuođas. Raporta almmuhuvvui juovlamánus 2019, ja čájeha earret eará ahte dat regiovnnat mat gullojit hálddašanguovlluide davvi Ruoŧas leat čeahpibut čalmmustahttit suomagiela, meängiela ja sámegiela.

Isof juohká maid jahkásaččat minoriteahttagiellabálkkašumi soapmásii dahje muhtin organisašuvdnii mii lea dahkan mearkkašuhtti bijuid ovtta dahje máŋga minoriteahttagielaide Ruoŧas. Bálkkašupmi lea máŋga jagi juhkkojuvvon bijuide mat leat ovddidan našuvnnalaš unnitlogugielaid.

7.1.b - Nannet dan ahte otná dahje ođđa hálddahusjuohkin ii lea hehttehussan suomagiela ovddideamis.

Hálddahusguovlluid áigumuš lea loktet minoriteahttagielaid árvvu, čalmmustahttit gielaid ja lasihit servodatfálaldaga minoriteahttagielaide. Ásaheami rájes 2010 leat hálddahusguovllut sturron go gielddat ja regiovnnat leat searvan eaktodáhtolaččat. Jagi 2021 leat oktiibuot 84 gieldda ja 15 regiovnna searvan hálddahusguovlui ovtta dahje máŋga gielain. Dát rievttit siskkildit earret eará dan ahte eaŋkil olbmuin lea riekti geavahit sin minoriteahttagiela hálddahuseiseváldeoktavuođaiguin main geográfalaš doaibmaguovlu gokčá oalát dahje muhtin muddui dan hálddahusguovllu ja maid ovdaskuvla ja vuorrasiidfuola oalát dahje eanasoasi minoriteahttagillii.

Láhkarievdadusas 2019 ásahuvvui maid njuolggadus go ohcá sisabeassama ja eretcealkima hálddahusguovllus lágas (2009:724) našuvnnalaš minoriteahtaid ja minoriteahttagielaid birra. Gáibiduvvojit erenomáš ákkat ovdalgo ráđđehus galgá sáhttit mearridit eretcealkima.

7.1.c - Váldit mearrideaddji doaibmabijuid ovddidan dihte suomagiela

Ealáskahttinruđat organisašuvnnaide

Isof juohká jahkásaččat ealáskahttinruđaid organisašuvnnaide mat čađahit prošeavttaid mat ovddidit našuvnnalaš minoriteahttagielaid ja kultuvrraid. 2020 juolluduvvui 3,5 miljovnna ruvnnu 50 prošeavttaide. Jagi 2020 bođii liige almmuhus 2 miljovnna ruvnnu ovddas

juohkašuvvan 18 prošeavttaide. Jagi 2020 ožžo sullii 20 ruoŧasuoma organisašuvnnat ja searvvit doarjagiid giella- ja kulturprošeavttaide.

Árvalus ásahit giellaguovddážiid ja doaibmaprográmmaid seailluhan dihte našuvnnalaš minoriteahttagielaid

Jagi 2019 addojuvvui Giella ja álbmotmuito instituhttii ja Sámediggái bargun evttohit árvalusa got galggašii hábmet doaibmaprográmma seailluhan dihte našuvnnalaš minoriteahttagielaid. Áigumuš doaibmaprográmmain lea ovddidit našuvnnalaš minoriteahttagielaide vejolašvuođa ealáskahttit ja seailut ealli giellan Ruoŧas.

Ráđđehus attii 2018 Isof:ii barggu guorahallat got suoma ja meängielat giellaguovddážat sáhttet organiserejuvvot ja guorahallat eavttuid sullasaš doaimmaide jiddischii ja románi chibii. Dasa lassin addojuvvui Sámediggái bargun guorahallat got Sámi giellaguovddážiid doaimmat sáhttet ovddiduvvot vai sáhttet ovddidit eanet sámegielaid.

Isof ja Sámediggi árvaleaba ahte ásahuvvojit vel guhtta giellaguovddáža: guokte sámi (davvi- ja julevsámi), okta meängielat, okta jiddisch, okta románi chib ja okta suomagielat. Árvaluvvo ahte guovddážat ásahuvvojit goabbat eiseválddiid doaimmaid siskkobeallái ja sajáiduvvet strategalaš báikkiide riikkas.

Oahpahussuorggi ovdáneapmi

Lasihan dihte oahpahusfálaldaga našuvnnalaš minoriteahttagielain vuođđoskuvllas, sierravuođđoskuvllas, spesiálakuvllas, sámeskuvllas, joatkkaskuvllas ja sierrajoatkkaskuvllas, mearridii ráđđehus juovlamánu 22 beaivvi 2016 ahte earenomáš guorahalli galgá bargat árvalan dihte doaibmabijuid dán suorggis (dir. 2016:116). Guorahallan árvala earret eará ahte ođđa fádda - eatnigiella - mas dáhkiduvvo oahpahus galgá sajáiduvvat vuođđoskuvllas ja sullasaš skuvllain (960 diimmu vuođđoskuvllas).

Ráđđehus lea 2021 regulerenreivves addán Stáhta skuvladoaimmahahkii bargun buktit árvalusa got našuvnnalaš ovttasheiveheapmi našuvnnalaš minoriteahttagielain skuvlavuogádagas sáhttá organiserejuvvot vai oahpahus dáin gielain nanosmuvašii.

7.1.d - Geahpidit ja/dahje movttiidahttit njálmmálaš ja čálalaš suomagiel geavaheami almmolašvuođas (oahpahusas, riektevuogadagas, hálddáhuseiseváldiiguin, ja servvodatfálaldagain, joavkomediain, kulturdoaimmaiguin ja kultuvrralaš ásahusain, ekonomalaš ja sosiala dilálašvuodaiguin, rájiirastildan lonuhemiin ja priváhtta eallimis

Ráđđehus lea maŋemus proposišuvnnas *Nanosmahttojuvvon minoriteahttapolitihkka* gávnnahan ahte giela ja kultuvrra sirdin galgá leat guovddáš doaibma minoriteahttapolitihkas. Go minoriteahttapolitihkka lea sektorrasttideaddji dárbbašuvvojit ealáskahttindoaimmat máŋga suorggis servodagas.

Máŋga eiseválddiin leat sierra doaimmat got ollášuhttit minoriteahttalága sin surggiin. Ovdamearkka dihte lea Sosiálastivrras jagi 2020 leamašan bargun implementeret minoriteahttalága eiseváldái ja ovddidit guhkitáigásaš foarpmaid got joatkevaččat čuovvut našuvnnalaš minoriteahtaid dili eiseválddi ovddasvástádussuorggis. Sosiálastivra lea earret eará jorgalan dieđuid suomagillii dearvvašvuođabargiide coronapandemiijas.

7.1.e - Seailluhit ja ovddidit oktavuođaid dain surggiin mat fátmmastuvvojit dán njuolggadusas joavkkuid gaska mat geavahit suomagiela. Hábmet kultuvrralaš čanastagaid joavkkuiguin mat geavahit eará gielaid.

Doarjun dihte minoriteahtaid organiserema gávdno organiserendoarjja mii juhkkojuvvo riikkaorganisašuvnnaide mat ovddastit juvddálaččaid, romaid, ruotasuopmelaččaid ja duordnosleagilaččaid. Doarjja sisdoallá sullii 6,5 miljovnna ruvnnu jahkásaččat maid Stuohkie Leanastivra juohká. Našuvnnalaš minoriteahtaid nuoraidorganisašuvnnaide gávdno sierra doarjja mas áigumuš lea nannet ja duohtandahkat nuoraid organiserema. Nuoraid- ja siviilaservodatjearaldagaid eiseváldi (MUCF) dat juohká doarjaga.

Našuvnnalaš dásis dollojuvvojit jahkásaš ráđđádallamat buot minoriteahtaiguin, sihke go guoská muhtun jearaldagaide ovttaskas minoriteahtaide ja stuorit ráđđádallamiidda go visot minoriteahtat oassálastet ja gos gávdno vejolašvuohta vásáhuslonuhallamii. 2019 leat čuovvulaneiseválddit ásahan oktiiheivehuvvon ráđđádallanmodealla gos eiseválddiid áirasiin ja minoriteahtain lea vejolaš deaivvadit moadde beaivvi ja čađahit gulahallamiid guoskevaš áššiin. Dat mielddisbuktá maid vejolašvuođa minoriteahttaovddasteddjiide deaivvadit ja lonuhallat vásáhusaid.

Bargogohččun Stuehkie universitehttii oahpaheaddjeoahpahus suomagillii

Jahkečilgehusas 2020 dieđiha universiteahtta barggu birra 2020 regulerenreivves ahte suomagiela ávnnasoahpaheaddji oahpahus dárjojuvvo luvvolaga gurssaid bokte ja čuovvovaš dievasmahttin pedagogalaš oahpahusas. Luvvolaga gurssat doibmet maiddai dego gelbbolašvuođáhuksen gurssat ámmátlaš oahpaheddjiide.
2020 čakčalohkanbaji rájes fállá universiteahtta maiddai ávnnasgurssaid oahpaheddjiide gáiddusoahpahusas vástidan dihte suomagielat oahpaheaddji dárbbu, viggamuš lea geasuhan eanet studeanttaid.

7.1.i - Ovddidit riikkarasttildeaddji suomagiel lonohallama heivvolaš vugiiguin dain surggiin maid láhka siskkilda.

Prošeavttas *Smávva gielat Davviriikkain* lea davviriikkaid ministtarráđđi álggahan rahčama lokten- ja doarjun dihte našuvnnalaš minoriteahttagielaid ja eará, ságasteddjiid ektui, unnit gielaid Davviriikkain. Isof lea ožžon bargogohčču ma ráđđehusas leat váldoeiseváldi dán viggamušas. Bidju bistá 2022 rádjái ja áigumuš lea ovddidit davviriikalaš barggu doarjun dihte minoriteahttagielaid, ja lasihit beroštumi ja máhtu got oahpahus ja kultuvra sáhttá nannet daid unnit gielaid Davviriikkain.

7.2 - Heaittihit visot eahpevuoiggalaš erohusaid, spiehkastagaid, gáržžidemiid, dahje preferánssaid mat gusket suomagiela geavaheapmái.

Giella ii leat iešalddis vealahanágga. Muhto gávdno suodji vealaheami vuostá etnalaš gullevašvuođa vuostá vealahanlágas. Lága ovdabargguin ((prop. 2007/08:95) lea etnalaš gullevašvuohta vuođđun, ovtta olbmo našuvnnalaš dahje etnalaš duogáš, liikeivdni ja eará dilálašvuođat. Viidáseappot ovdanbukto ahte vuođđu siskkilda maid earret eará našuvnnalaš minoriteahtaid nu got sámiid dahje romaid. Vealaheapmi mas leat čanastagat ovdamearkka dihte giellagáibádusaide sáhttá guoskat etnalaš duogáža vealahansuodjái.

ARTIHKAL 8 – Oahpahus

8.1.biv - Fállat oahpahusa vuolledási luohkáin dahje váldooasi oahpahusas vuolledási luohkáin suomagillii, goitge daidda ohppiide geaid lagasolbmot gáibidit dan ja gos ohppiidlohku árvvoštallojuvvo leat doarvái

9 kap. 12 § skuvlanjuolggadusas čilgejuvvo ahte ohppiin main lea eará ovttastallangiella váhnemiiguin go ruoŧagiella oččot oasi oahpahusas 1-6 luohkás dán gillii.
Suomagielas guoská dát maiddai 7-9 luohkáide. Gávdnojit guhtta friija ruoŧasuoma skuvlla Ruoŧas main lea lohpi Skuvladárkkisteamis ja main danin lea vuoigaduvvon buhtadussii ohppiid ruovttogielddain.

ARTIHKAL 9 – Riektevuogádat

Nu got ovdanbukto ovddit raporttain gávdnojit njuolggadusat suomagielageavaheami rievtti birra, meängiela ja sámi dego duopmostuollogiellan lágas (2009:724) našuvnnalaš minoriteahtaid ja minoriteahttagielaid birra (geahča 13–16 §§). Eaŋkil olbmo riekti guoská rievtti addit ja váldit oasi almmolaš áššebáhpiriin ja čálalaš duođastusain soames dáin gielain ja maid rievtti geavahit giela njálmmálaš šiehtadallamiin duopmostuolus. Lágalaš riekti guoská dain duopmostuoluin main lea duopmobiire mii oaláha dahje muhtun muddui sulastahttá daiguin gielddaiguin mat namuhuvvojit 13 §. Stáhtta máksá goluid.

ARTIHKAL 10 – Hálddahuseiseválddit ja servodatfálaldagat

Maŋemus láhkarievdadusas 2019 introduserejuvvui okta vel eiseváldi, Bargogaskkusteapmi, masa guoská riekti ahte álohii geavahit suomagiela, meängiela ja sámegiela čálalaš oktavuođaiguin.

ARTIHKAL 11 – Joavkomedia

11.1.aiii - Čađahit doaimmaid vai almmolaš rádiostašuvnnat ja tv-kanálat fállet suomagielat prográmmaid

Prográmmadoaibma našuvnnalaš minoriteahttagielain lea guovddáš oassi Public service fitnodagaid – Ruoŧa Radio (SR) Ruoŧa teve (SVT) ja Oahpahusrádio (UR) – bargogohččumušas. Doaibma addá vejolašvuođa olbmuide geat gullet gielalaš minoriteahtaide nannet sin gielalaš ja kultuvrralaš ruovttubáikki dáiddalaš vásáhusaid, ođđasiin ja dieđu bokte sihke rádios ja teves.

Public service maŋemus sáddenlobis lassánii našuvnnalaš unnitlogugielaid ollislaš fálaldat 10 541 diimmus jagi 2013 11 523 diibmui jagi 2019. Suomagielat sáddagat lassánedje 7 648 diimmus 2013 7 921 diibmui 2019, dain ledje 7 500 diimmu rádiosáddagat.

Prográmmafitnodagat dieđihit jahkásačča t rádio ja tv fálaldaga viidodaga, earret eará minoriteahttagielaide, nu gohčoduvvon public service-čilgehusas. Njukčamánu 2021 guđđe fitnodagat vuosttas čilgehusa mii guoská dan ođđa sáddenlohpái. Čilgehusas sáhttá lohkat ahte lea sáddejuvvon oktiibuot 8 005 diimmu suomagillii váldofierpmádagas jagi 2020. Ruoŧa TV sáddii oktiibuot 467 diimmu suomagillii váldofierpmádagas Ruoŧa Radio sáddii oktiibuot 7 495 diimmu suomagillii váldofierpmádagas ja Oahpahusrádio lea sihke teves ja rádios sádden oktiibuot 43 diimmu suomagillii váldofierpmádagas. Oktiibuot leat 4 491 diimmu leamašan vuostasáddagat.

11.1.ei - Movttiidahttit ja/dahje geahpidit ahte goit okta vahkkosaš- dahje beaivválaš suomagielat áviisa vuođđuduvvo ja/dahje doaimmahuvvo

Dego ovdanbukto Ruoŧa ovdalaš raporttain sáhttá preassadoarjja addot beaivválaš áviissaide mat fokuserejit gielalaš minoriteahtaide. Dat geahpádusat preassadoarjjaeavttuin mat gusket áviissaide suoma, sámi ja meängillii ja mat leat čilgejuvvon Ruoŧa ovddit raporttain doalahuvvojit. Guokte suomagielat áviissa oččot preassadoarjaga doaibmadoarjjahámis ja 2021 leai doarjja 3 761 000 ruvnnu ja 1 763 000 ruvnnu. Gávdno maid okta áviisa mii muhtin muddui čállojuvvo suoma- ja meängillii mii oačč o 2 955 000 ruvnnu gáržžiduvvon doaibmadoarjaga.

Jagi 2020 leat sierra heahtedoarjagat juhkkojuvvon mediasuorgái covid-19 njoammudávdda dihte. Maiddai dáidda heahtedoarjagiidda gávdnujit geahpideamit media kriterain mat čuhcet nášuvnnalaš unnitlogugiidda nugo mediadoarjagiidda.

Stáhta kulturráđđi juohká doarjaga kulturčállagiid buvttademiide našuvnnalaš minoriteahttagielaide dahje mat čuhcet nášuvnnalaš minoritehtaide. Bargogohččumis mii eiseválddis lea leamašan 2017-2019 rádjái ovddidan dihte našuvnnalaš minoriteahttagielat litteratuvrra almmuheami ja viidudeami, bođii ovdán earret eará ahte álbmotgirjerádjosat leat váillahan dieđu sisaoastinkanálain našuvnnalaš unnitlogugielat litteratuvrii. Kulturráđđi lea danin ráhkadan fága- ja čáppagirjjálašvuođa kataloga gos gávdno válljenmunni.

11.1.fii - Geavahit dálá ekonomalaš njuolggadusaid doarjun dihte maiddai suomagielat TV-prográmmaid

Ruoŧa filbmainstituhtta juohká buvttadan- ja juogadandoarjagiid ruoŧa filbmii ja muhtun TV drámábuvttademiide. Dáid doarjagiid sáhttet maid juohkit našuvnnalaš minoriteahttagielaid buvttademiide. Jagi 2019 ja 2020 čađahii maiddai Ruoŧa Filbmainstituhtta earenoamáš rahčamuša ráhkadit 10 našuvnnalaš unnitlogugielat oanehisfilmmaid. Áigumuš doarjagiin leai ovddidit filmmaid ráhkaduvvon muhtun muddui vai oalát muhtun našuvnnalaš unnitlogugillii ja dainna lágiin viiddidit gova Ruoŧa ja Ruoŧa našuvnnalaš minoriteahtaid birra. Golbma suomagielat oanehisfilmma leat oččon doarjaga. Filbmainstituhtta lea maiddai jagi 2020 juolludan doarjaga suomagielat guhkesfilbmii.

ARTIHKAL 12 – Kulturdoaibma ja kultuvrralaš ásahusat

12.1.a - Movttiidahttit suomagielat kultuvrralaš daguid buvttadeami, ođđasitbuvttadeami ja viidudeami.

Minoriteahttagielat girjjálašvuođa almmuheapmi ja viidáneapmi - bargogohčču Stáhta kulturráđđái 2017–2019

Jagi 2018-2020 lea ráđđehus čađahan earenoamáš viggamuša Nanosmahttojuvvon girjerádjosat miehtá riikka.

Borås Allaskuvla boahtá árvvoštallat viggamuša mii plánejuvvo leat válmmas čakčat 2021. Nanosmahttin girjerájus bargguin miehtá riikka lea maid Gonagaslaš girjerájus ožžon bargun čađahit doaimmaid našuvnnalaš minoriteahtaid girjerádjosii dego resursagirjerájus guđege giellajoavkkuide ja riikka gielddaide.

Našuvnnalaš minoriteahttagielat filmmat mánáide ja nuoraide

2016-2018 leai Ruoŧa Filbmainstituhtas bargogohčču ovddidit mánáid ja nuoraidfilmmaid gávdnoštumi (oktiibuot sullii 2 miljovnna ruvnnu jahkásaččat). Jagi 2019 rájes šattai bargogohčču bistevažžan.

Suoma kultuvrra ovddideapmi Suomainstituhta bokte 2018-2020 ja 2021

Vuođđudus Suoma kulturinstituhtta Ruotas lea 2018 rájes leamašan golmmajahkásaš beannot miljovdnasaš stáhtadoarjja 2018–2020 ovddidan dihte suoma kultuvrra Ruotas. Ovdamearkka dihte lea viggamuš siskkildan suoma filbmačájáhusaid miehtá riikka. Maiddai jagi 2021 leat sin ožžon 500 000 ruvnnu dán doibmii.

12.1.d - Bearráigeahčča t ahte ásahusat mat čađahit dahje dorjot kultuvrralaš doaimmaid fátmmastit suomagiela ja kultuvrralaš máhtu ja geavaheami buvttadusain maid álggahit dahje dorjot

Stáhtadoarjja sámi álbmogii ja našuvnnalaš minoriteahtaid kulturdoaimmaide lassánii 10 miljovnnain jagi 2018 rájes. Nannet, ovdánahttit, čalmmustahttit dahje eará vuogi mielde ovddidit ja dahkat vejolažžan ahte sámi álbmoga ja našuvnnalaš minoriteahtat ieža sáhttet ovdanahttit sin kultuvrra, historjja, giela ja identitehta. Stáhta kulturráđđi juohká doarjaga.

12.1.f - Movttiidahttit suomagielat ovddasteddjiid ja geavaheddjiid oasálastima go háhkkojuvvojit návccat kultuvrralaš doibmii ja plánemii.

Jagi 2019 ásahuvvui regiovnnaid fierpmádat ja nášunálalaš minoritehtaid kultuvra barggut siskobealde Stáhta kulturráđi kultuvraovttasbargomodealla rámmáid, namalassii stáhta doarjja regiovnnalaš kultuvrii.

Jagi 2020 fierpmádaga deaivvadeamis oasálastte maiddai muhtun našuvnnalaš minoriteahttaorganisašuvnnat maidda Kulturráđđi leai juolludan doarjaga, ja sin besse ovdanbuktit sin doaimmaid regiovnnaide.

MEÄNGIELLA

ARTIHKAL 7 – Ulbmil ja prinsihppat

7.1.a - Dovddastit meängiela olggosbuktima kultuvrralaš riggodahkan

Meängiella leai okta dain gielain maid Isof guorahalai jagi 2018–2019 sin girjerájus- ja dearvvašvuođaguovddážiid inventeremis miehtá riikka, oaidnin dihte makkár gielat presenterejuvvojit almmolašvuođas. Raporta almmuhuvvui juovlamánus 2019, čájeha earret eará ahte dat regiovnnat mat gullojit hálddašanguovlluide davvi Ruotas leat čeahpibut čalmmustahttit meängiela ja daid eará našuvnnalaš minoriteahttagielaid.

7.1.c - Váldit mearrideaddji doaibmabijuid ovddidan dihte meängiela

Dan erenoamáš doarjagis maid Isof jugii jagi 2020 minoriteahttagielaid ealáskahttimii oččo 10 prošeavtta main vuolggasaddji lea meängiela giella- ja kultuvra doarjagiid.

7.1.h - Ovddidit meängielat oahpahusa ja dutkama universiteahtain dahje vástideaddji oahpahusásahusain

Ubmeje universiteahtas lea bargogohčču̇n bargat meängiela oahpaheddjiidoahpahusaiguin. Universiteahtta dárjo jahkásaččȧt 30 allaskuvlačuoggá gelbbolašvuođasihkkarastin gurssaide go leat nu unnán olbmot main leat árvosánit joatkkaskuvllas mat addet gelbbolašvuođa akademalaš oahpahussii meängielas.

Ubmeje Universiteahtas gávdnojit maiddai moadde oahpaheaddji ja doavttergrádastudeantta mat čađahit dutkama mas lea guoskevašvuohta minoriteahttagielat oahpaheaddjeoahpahussii.

7.3 - Ovddidit lotnolas ipmárdusa visot giellajoavkkud gaska ruotas. Ovddidit gudnejahttima, ipmárdusa ja gierdevašvuođa dan dáfus ahte meängiella čáhkaduvvo oahpahusa ja skuvlejumi ulbmiliidda. Movttiidahttit joavkomedia fátmmastit gudnečájeheami, ipmárdusa ja gierdevašvuođa dan dáfus ahte meängiella gullá sin ulbmiliidda

Meängielat ságasteaddjit Ruotas leat šaddan vásihit historjjálaš veahkaválddi ja loavkidemiid. Dat lea mielddisbuktán ahte ságasteaddjit eai leat duosttan ságastit sin giela ja sii eai lea dolvon gielaset boahttevaš buolvvaide. Jagi 2020 mearridii Ráđđehus álggahit duohtavuođa- ja soabadankommišuvnna duordnusleagilaččȧide, kveanaide ja láddelaččȧide mii galgá guorahallat, gártet ja suokkardallat assimilerenpolitihka ja daid konsekveanssaid minoriteahtaide, minoriteahttajoavkkuide ja eaŋkilolbmuide. Kommišuvdna galgá maid juohkit dieđuid lasihan dihte máhtu minoriteahtaid birra ja sin historjjálaš vásáhusaid, ja dasa lassin geiget evttohusa joatkevaš doaimmaide geahččȧlan dihte njulget dili ja gozihit soabadeami.

ARTIHKAL 10 – Hálddahuseiseválddit ja servodatfálaldat

Ráđđehus háliida deattuhit rievtti njálmmálaš ja čálalaš oktavuođaide meängielat áššiin gos eaŋkilolmmoš lea bealli bisuhuvvo ja lea doaimmas sihke našuvnnalaš, regiovnnalaš ja báikkálaš dásis dán giela hálddahusgielddain. Eiseválddit galget maiddai rahčat duostun dihte eaŋkilolbmuid dáin gielain. 12 gieldda mat gullet muhtun dain golbma hálddahusguovlluide dieđihit ahte diehtu nai lea geigejuvvon meängillii dan sáhttá buohtastahttit dainna ahte dušše 10 gieldda gullet meängielat hálddahusguovlui.

Báikenammadikšun

Giella ja álbmotmuito Instituhtta, Isof, lea viiddes bargu báikenammadikšumis sámi ja meängiella giellaguovllus. Eiseváldi bargá, sin dutkama ja ovdánahttinbarggus, nannen dihte máhtu ja diđolašvuođa eaŋkil báikenamaid ja ortografiijaid birra. Eiseváldi oasalastá maid čalmmustahttin dihte báikenamaid meängillii ja sámegillii Ruotas sin viiddes ráđđeaddin- ja remissabarggus stáhta eiseválddiide, gielddaide ja organisašuvnnaide ja maid dutkiide ja priváhttaolbmuide. Go guoská áššedovdikomitea kommentárii gielakodema ektui de dat bargodoaibma lea heaittihuvvon. Giellakodaid ođđasitkoden lea earret eará mielddisbuktán ahte namat mat ovdal ledje kodejuvvon suomagillii leat kodejuvvon ođđasit meängillii. Odne

gávdnojit 16 344 meängielat nammaobjeavttat Eananmihttidan eiseváldi báikenamma registeris.

ARTIHKAL 11 – Joavkomedia

11.1.aiii - Čađahit bijuid vai almmolaš rádiostašuvnnat ja TV-kanálat fállet meängielat prográmmaid.

Čilgehusaiguin ovdanbukto ahte oktiibuot 1 203 diimmu leat sáddejuvvon meängillii váldofierpmádagas jagi 2020. Ruoŧa teve sáddii oktiibuot 61 diimmu meängillii váldofierpmádagas, ja Oahpahusrádio lea sihke teves ja rádios sádden oktiibuot 19 diimmu meängillii váldofierpmádagas. Oktiibuot 407 dáin diimmu leat leamaš vuostassáddagat.

Jus geahčča meängillii de sáhttit oaidnit ahte 2019 ja 2020 gaska lea dušše smávva lasáhus dan ollislaš prográmmafálaldagas ja stuoribut lassáneapmi go geahčča vuostasáddagiidda.

11.1.fii - Implementeret dálá njuolggadusaid oaččun dihte ekonomalaš doarjaga maid TV-prográmmaide meängillii

Ruoŧa Filbmainstituhtta čađahii jagiid 2019 ja 2020 maiddai erenoamáš viggamuša ráhkadit 10 našuvnnalaš minoriteahttagielat oanehisfilmmaid. Okta meängielat oanehisfilbma lea oaččun doarjaga. Filbmainstituhtta lea jagi 2020 maid addán doarjaga guhkesfilbmii ja vel guovtti meängielat oanehisfilmmaide.

ROMANI CHIB

ARTIHKAL 7 – Ulbmil ja prinsihppat

7.1.b - Oadjudit ahte otná dahje ođđa hálddáhusjuohkin ii lea hehttehussan román̈i chib ovddideamis

Vaikko ii gávdno hálddahusguovluortnet román̈i chib ektui de lea buot gielddain ja regiovnnain 2019 rájes geatnegasvuohta bidjat ulbmiliid ja njuolggadusaid minoriteahttapolitihkalaš bargui. Ulbmil ja njuolggadusaid hábmen galgá ovdabargguid dáfus čađahuvvot ovttasráđálaččat našuvnnalaš minoriteahtaiguin. Maiddai ráđđádallan geatnegasvuohta ja geatnegasvuohta fállat boarrásiiddivššu, eaktun lea ahte gávdnojit bargit mat máhttet giela, gielddain ja regiovnnain mat eai lea mielde muhtun hálddahusguovllus.

7.1.c - Váldit mearrideaddji bijuid ovddidan dihte román̈i chib

12 román̈i chib prošeavtta ožžo ealáskahttindoarjaga jagi 2020. Dáin sáhttá namuhuvvot Malmö nuoraidguovddáš mii oaččui doarjaga “Romána nuorat fokusis - giellaovddideapmi digitála veahkkeneavvuid bokte” ja Romána dánsensearvi prošeavttas “Giella historjjá čađa”.

Jagi 2020 ásahii Isof ovttas Skuvladoaimmahagain konferánssa románi chib eatnigieloahpaheddjiide. Konferánssas dollojuvvui fas guovvamánus 2021, dalle ovttas meängielat ja jiddisch eatnigieloahpaheddjiiguin.

Go románi chib geavaheaddjit gullet jovkui mat sáhttet dárbbašit erenoamáš doarjaga sin čáhkadeamis servvodahkii ja eiseváldeoktavuođaide, de Bargogaskkustus guorahallá vejolašvuođa fállat seamme bálvalusaid njálmmálaš ja čálalaš oktavuođaide románi chiba nugo suoma-, meängielat- ja sámegielat geavaheddjiide.

7.1.d - Geahpidit ja/dahje movttiidahttit njálmmálaš ja čálalaš románi chib geavaheami almmolašvuođas (oahpahusas, riektevuogadagas, hálddáhuseiseváldiiguin, ja servvodatfálaldagain, joavkomediain, kulturdoaimmaiguin ja kultuvrralaš ásahusain, ekonomalaš ja sosiala dilálašvuodaiguin, rájiirastildan lonuhemiin ja priváhtta eallimis.

Isof bargá ráhkadan dihte sátnelisttuid daid máŋggat románi chib suopmaniidda. Dat terminologalaš bargu lea eaktun jus giella galgá sáhttit geavahuvvot almmolaš oktavuođain, ovdamearka dihte eiseváldeoktavuođaiguin. Isof:es lea prošeakta jođus gos ovttas sierra giellajoavkkuid ovddasteddjiiguin galget hukset čállinnjuolggadusaid mat govvidit dan mii čatná oktii daid sierra suopmaniid, muhto maiddai dan mii earuha daid.

Ovddidit romána kultuvrra 2016–2018

Ráđđehusgohččumis romána kultuvrra birra lea Stáhta kulturráđđi earret eará doallan ráđđádallamiid, gulahallančoahkkimiid ja erenoamáš doarjjajuolludeamiid romána aktevrraide. Loahpparaporttas 2019 čuige eiseváldi earret eará ahte riikka kulturinstitušuvnnain gávdno stuora diehtemeahttunvuohta romána kultuvrra birra. Ja ahte sin váillahit fierpmádaga vai olahit romana servviid.

Viidáseappot ovdandollojuvvo ahte doarjjajuolludeapmi ii leat heivehuvvon romána aktevrraid doarjjadárbbuide ohcanproseassas ja ahte ohcciin lea váttis deavdit gáibádusaid mielruhtadeames gielddain ja regiovnnain. Eiseválddi loahppaboađus lea ahte gáibiduvvojit bissovaš ja guhkesáigásaš bidjosat.

Jagi 2020 oačču Stáhta kulturráđđi bargogohččosa ráđđehusas čilget got eiseváldi bargá go galgá čalmmustahttit, seailluhit ja ovddidit romána kultuvrra, ráddehusa romána čáhkadeami 2012-2032 vuodul. Eiseváldi lea sin jahkečilgehusas earret eará ovddidan ahte lea váttis romána aktevrraide gávdnat mielruhttadeami regiovnnain ja gielddain go sin ohcet doarjagiid.

7.1.h - Ovddidit románi chib oahpahusa ja dutkama universiteahtain dahje vástideaddji oahpahusásahusain

Románi chib oahpaheaddjeoahpahusa ovdánahttin Södertörn allaskuvllas lea joatkán 2020. Dan rájes go ráđđehusa bargogohčču álggahuvvui 2012 leat romalaš oahpahus allaskuvllas ovdánan dan muddui ahte lea iežas ávnnas.

Allaskuvla lea jagi 2020 doallan friija romána gielat oahpahusa go guoská románi chib, romána historjjá ja antisiganismii. Dat diŋgojuvvon oahpahusat, jurddašuvvon romána šaldehuksejeddjiide dahje románi chib eatnigiellahálliide, mii addojuvvui 2012-2019 buvttii stuora beroštumi, ja ledje badjel 50 oasseváldi sierra romana joavkkuin.

7.3 - Ovddidit lotnolas ipmárdusa riikka buot giellajoavkkuin. Ovddidit gudnečájeheami, ipmárdusa ja gierdevašvuođa dan dáfus ahte románi chib inkluderejuvvo oahpahusa ja skuvlejumi ulbmiliidda. Movttiidahttit joavkomedia fátmmastit gudnečájeheami, ipmárdusa ja gierdevašvuođa dan dáfus ahte meängiella gullá sin ulbmiliidda

Maŋemus sáddenlobis lassánedje románi chib gielat sáddagat 423 diimmus 2013 gitta 540 diibmui 2019, dain ledje 440 diimmu rádiosáddagat. Románi chib giela ektui sáhttit gaskal jagi 2019 ja 2020 oaidnit muhtun lassáneami sihke prográmmafálaldagas ja vuostasáddagiid ektui.

2019 ja 2020 čađahii Ruoŧa filbmainstituhtta sierra rahčamuša ja ruhtadii 10 oanehisfilmma našuvnnalaš minoriteahttagielaide. Guokte románi chib oanehisfilmma leat ožžon doarjagiid.

SÁMEGIELLA

ARTIHKAL 7 – Ulbmil ja prinsihppat

7.1.a - Dovddastit sámegiela olggosbuktima kultuvrralaš riggodahkan

Sámedikkis lea ovddasvástádus sámegiela gielladikšumis ja giellabarggu ovddas. Dat čađahuvvo earret eará Sámi giellaguovddáža bokte mii jagi 2010 rájes lea lihkostuvvan bures lullisámegiela ealáskahttin bargguin.

Ráđđehusa bargogohčču ma vuođul lea Sámediggi jagi 2020 guođđán evttohusa sámegielaid seailluheami doaibmaprográmma. Áigumuš dan boahttevaš doaibmaprográmmas lea ovddidit vejolašvuođa ealáskahttit sámegiela suopmaniid vai seailluhuvvo ealli giellan.

Sámediggi lea maiddai árvalan viiddidit Giellaguovddážiid doaimma eanet báikkiide, sihke davvisámegiel nugo julev- ja bihtánsámegiel guovllus. Meroštallan lea ahte sii fáhtejit eanet giellaguoddiid báikkálaš sajáiduhttima geažil.

7.1.c - Váldit mearrideaddji doaimmaid ovddidan dihte sámegiela

Sámeskuvlastivra lea jagi 2021 heivehallanreivve bokte ožžon 6 miljovnna ruvnnu lasáhusa 2021 ja 2022 ja 4 miljovnna 2023 rájes. Ruđat galget geavahuvvot Sámeskuvlastivrra bargui integrerejuvvon oahpahussii ja nannen dihte sámegiel oahpponeavvobuvttadeami.

7.1.d - Geahpidit ja/dahje movttiidahttit njálmmálaš ja čálalaš románi chib geavaheami almmolašvuođas (oahpahusas, riektevuogadagas, hálddáhuseiseváldiiguin, ja servvodatfálaldagain, joavkomediain, kulturdoaimmaiguin ja kultuvrralaš ásahusain, ekonomalaš ja sosiala dilálašvuodaiguin, rájiirastildan lonuhemiin ja priváhtta eallimis

Jagi 2020 oččo giella- ja kulturprošeavttat doarjagiid Isof:a ealáskahttinruđain. Prošeavttain leat kultuvrralaš dovddaheamit muhto dain lea maiddai sámegielealáskahttinfokus.

Áigumušain ovddidit mánáid máŋggagielalašvuođa ja dán proseassas nannet boahttevaš dahje ođđa váhnemiid de lea Sámi giellaguovddáš huksen sámi giellapáhka, Giellaskurppo. Regiovnnaid mánáiddivššohan- ja váhnenvuođaguovddážat leat máŋggaid jagiid juohkán páhka.

7.1.e - Seailluhit ja ovddidit oktavuođaid dain surggiin mat fátmmastuvvojit dán njuolggadusas joavkkuid gaska mat geavahit sámegiela. Hábmet kultuvrralaš čanastagaid joavkkuiguin mat geavahit eará gielaid

Sámediggi juohká doarjagiid organisašuvnnaide mat ovddastit álgoálbmoga sámiid. Jagi 2020 juhkkojuvvui 1,4 miljovnna ruvnnu 72 organisašuvnnaide. Áigumuš doarjagiin lea doarjut sámi organisašuvnnaid doaimmaid minoriteahttapolitihkalaš guovllus.

7.1.i - Ovddidit riikarasttildeaddji sámegiel lonohallama heivvolaš vugiiguin dain surggiin mat nannejuvvojit lága bokte

ON:a riikkaidgaskasas álgoálbmotgiellajahki 2019, IYIL2019, álggahuvvui sámi giellavahkuin – Giellavahkku 2019 ovttas sámedikkiiguin Suomas ja Norggas. Go ledje nu positiivalaš vásáhusat 2019 doaluin lágiduvvui maiddai Giellavahkku 2020. Dan vahku lágiduvvoje dievva aktiviteahtat áigumušain loktet ja čalmmustahttit sámegielaid ja dan oktasaš websiiddus giellavahkku.no almmuhuvvui diehtu doaluid birra miehtá sámi.

ARTIHKAL 8 – Oahpahus

8.1.div - Fállat teknihkalaš oahpahusa ja ámmátoahpahusa dahje váldoasi teknihkalaš oahpahusas ja ámmátoahpahusas sámegillii, goit daidda oahppiide geat gáibidit dan ja gos oahppiidlohku árvvoštallojuvvo leat doarvái

Joatkkaskuvllas gávdno sámi ealahusaid ámmátoahpahus, riikkasisaváldin ámmátprográmma mas leat iežas eksámenulbmilat ja našuvnnalaččat mearriduvvon prográmmastruktuvra. Oahpahus lea dađi bahábut geasuhan hui uhcán oahppiid ja ii leat danin sáhttán čađahuvvot máŋgga jahkái. Lapplándda joatkkaskuvla fállá earenoamáš variánta servodatprográmmas mas lea sámi profiila. Oahpahus sisdoallá sámegiel-, sámi historjjá- ja sámi duodjegurssaid ja gurssaid eláhushutkamis.

8.1.eiii - Movttiidahttit ja/dahje fállat universiteahttaoahpahusa dahje eará lágan alit sámegiel oahpahusa dahje vejolaš sámegiel oahppoávdnasa universiteahtaiguin dahje alit oahppo ásahusaiguin

Jahkečilgehusas 2020 čállá Ubmeje universiteahtta, mas lea leamaš bargun ordnet sámegiel ávnnasoahpaheaddjeoahpahusa, ahte jagi 2016 rájes fállojuvvojit sierranas sámegielgurssat gáiddusoahpahusas vejolašvuođain bajidit dievasmahttojuvvon pedagogalaš oahpahusain (KPU), nu dadjon, dat viđa jahkásaš sámegiel ávnnasoahpaheaddjiidprográmma ii gávdno šahtin.

ARTIKEL 11 – Joavkomedia

11.1.aiii - Čađahit doaibmabijuid vai almmolaš rádiostašuvnnat ja tv-kanálat fállet sámegielat prográmmaid

Našuvnnalaš minoriteahtagiel prográmmadoaibma lea guovddáš oassi public service fitnodagaid – SR, SVT ja UR bargogohččumis. Public service maŋemus sáddenlobis lassánedje sámegielsáddagat 1490 diimmus jagi 2013 gitta 1611 diibmui jagi 2019 dain ledje sullii 1 400 diimmu rádiosáddagat.

11.1.ei - Movttidahttit ja/dahje geahpidit ahte goit okta vahkkosaš- dahje beaivválaš sámegielat áviisa vuođđuduvvo ja/dahje doaimmahuvvo sámegillii

Dat ii gávdno beaivválaš sámegiel áviisa, muhto gávdnojit áigečállagat sámegillii. Stáhtadoarjja beaivválaš áviissaide sisttisdollet geahpádusaid geahpidan dihte sámegieláviissaide ja sámi oađasmediaide ollašuhttit doarjjagáibádusaid.

11.1.fii - Geavahit dálá njuolggadusaid oaččun dihte ekonomalaš doarjaga maid sámegiel TV-prográmmaide

Ruoŧa Filbmainstituhtta juolluda doarjagiid ruoŧa filmabuvttademiide ja distribušuvdnii ja muhtun muddui TV-drámábuvttademiide. Guokte sámi oanehisfilmma leat ožžon doarjagiid. Filbmainstituhtta lea dasa lassin juolludan doarjaga sámegiel dokumeantara guhkesfilbmii.

ARTIHKAL 12 – Kultuvrralaš doaimmat ja ásahusat

12.1.a - Movttiidahttit sámegielat kultuvrralaš buvttademiid, ođđasitbuvttadeapmi ja viidudeami

Jagi 2020 juhkkojuvvui 4 miljovnnasaš heahtedoarjja sámediggái mii galggai geavahuvvot earenomážit sámi kultuvrii covid-19 njoammudávdda váikkuhusaid dihte.

JIDDISCH

ARTIHKAL 7 – Ulbmil ja prinsihppat

7.1.a - Dovddastit jiddisch olggosbuktima kultuvrralaš riggodahkan

Jiddisch leai okta dain gielain maid Isof jagi 2018 ja 2019 guorahalai iskkan dihte girjerádjosiid ja dearvvašvuođaguovddážiid olles riikkas, áigumušain geahččat makkár gielat presenterejuvvojit almmolašvuođas. Raporta almmuhuvvui juovlamánus 2019, ja čájeha earret eará ahte dat regiovnnat mat gullojit suomagiel, meängiela ja sámi hálddašanguovlluide davvi Ruotas leat čeahpibut čalmmustahttit románi chib ja jiddisch.

7.1.c - Váldit mearrideaddji bijuid ovddidan dihte jiddisch giela

Isof:s ealáskahttindoarjjaruđaid bokte oččo jiddisch prošeakta doarjagiid jagi 2020. Doarjagiin sáhttá namuhuvvot Malmö Juvddalaš searvvi prošeakta "Kártáoahpisteaddji Malmö juvddálaš historjjá birra jiddisch gillii." ja Göteborgga Juvddálaš searvegotti prošeakta "jidddisch Relles".

7.1.h - Ovddidit jiddisch oahpahusa ja dutkama universiteahtain dahje vástideaddji oahpahusásahusain

Jagi 2021 oaččui Lund universiteahtta bargogohččuma ahte oahppoásahus galgá bargat vai jiddisch oahpaheaddjeoahpahus ásahuvvo. Jahkečilgehusas 2020 dieđiha Lund universiteahtta ahte leat fállojuvvon 7 jiddisch gurssat jagi 2020.

7.3 - Ovddidit lotnolas ipmárdusa riikka buot giellajoavkkuin. Ovddidit gudnečájeheami, ipmárdusa ja gierdevašvuođa go guoská dainna dáfus ahte jiddisch inkluderejuvvo oahpahusa ja skuvlejumi ulbmiliidda. Movttiidahttit joavkomedia fátmmastit gudnečájeheami, ipmárdusa ja gierdevašvuođa dan dáfus ahte meängiella gullá sin ulbmiliidda

Sáddenlobis 2014–2019 ii fátmmastuvvo jiddisch jahkásaš lassáneami gáibádus eaktu. Prográmmafitnodagaid jiddisch fálaldat lea maid hui uhci, dušše moadde diimmu jahkásaččat. Ođđa sáddenlobis 2020–2025 áigodagas lea jiddisch go buohtastahttá ovddit jagiide seamme dássi go eará našuvnnalaš minoriteahttagielain. Dat ollislaš jiddisch fálaldat galgá lassánit 2020–2025 sáddenáigodagas go buohtastahttá dan dássái masa ollejedje 2019.

Ruota Teve sáddii dan jagi 4 diimmu jiddisch gillii váldofierpmádagas, Ruota Radio sáddii 9 diimmu jiddisch gillii váldofierpmádagas, ja Oahpahusrádio lea sihke teves ja rádios sádden 5 diimmu jiddisch gillii váldofierpmádagas. Oktiibuot leat 9 diimmu leamašan vuostasáddagat.

Ruota Filbmainstituhtta juolluda doarjagiid ruota filmabuvttademiide ja distribušuvdnii ja muhtun muddui TV-drámábuvttadeamiide. Ruota Filbmainstituhtta čađahii jagiid 2019 ja 2020

maidda earenoamáš viggamuša ráhkadit 10 našuvnnalaš minoriteahttagielat oanehisfilmmaid. Guokte jiddisch gielat oanehisfilmma leat ožžon doarjagiid.

Juvddálaš dávvirvuorká lea joatkán bargguin várjalit ja almmustahttit juvddálaš kultuvrra Ruotas. Juvddálaš dávvirvuorkká ođđa lanjain Stuohkies vuosehuvvo ruoţa-juvddálaš historjá ja kulturárbi ja dávvirvuorká ovttasbargá máŋga aktevrraiguin, earret eará leanamuseaiguin, dáin jearaldagain. Ráđđehus lea easká ládje nannen dávvirvuorkká ruhtadeami 2 miljovnna ruvnnuin jahkásaččat.